

J.R.MƏMMƏDOVA

müəllim

e-mail: mammadovajala2012@gmail.com

:https://orcid.org/0009-0000-6029-9209

Bakı Slavyan Universiteti

(Bakı şəh., S.Rüstəm küç., 33)

10.62021/0026-0028.2025.4.279

BİR ƏSƏRİN TARİXÇƏSİ...

Xülasə. Mühəribə mövzusu Hüseyn Abbaszadə yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Bu da təsadüfi deyil. Yazıçı Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı olmuşdur. Mühəribənin əvvəlində könüllü olaraq cəbhəyə yollanmışdır. Mühəribənin dəhşətlərini öz gözləri ilə görmüşdür. Təqdirəlayiq haldır ki, H.Abbaszadə konkret olaraq əsərlərində təsvir etməklə kifayətlənməmişdir. Yazıcının əsərlərində mühəribədən sonrakı dövr, onun fəsadları, nəticələri, arxa cəbhənin, dinc quruculuq illərinin təsviri də əhəmiyyətli yer tutur. Çünki uzun müddət mühəribənin təsiri insanların həyatında, məişətində özünü göstərmişdir. “Şokolad paylayan qız” əsərində baş verən hadisələr mühəribənin sonuna təsadüf edir. Döyüşçülər yavaş-yavaş dinc həyata alışırdılar. Artıq top, tüfəng səsləri eşidilmirdi. Bu əsər xəbərdarlıq motivləri ilə zəngindir. İnsanlar sülh uğrunda həmişə mübarizə aparmalıdırlar. Məqalədə yuxarıda göstərilən problemlərin araşdırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Açar sözlər: Hüseyn Abbaszadə, mühəribə, sülh, xəbərdarlıq, təhlükə

Hüseyn Abbaszadənin mühəribədən bəhs edən çoxlu hekayələri, povestləri vardır. Povestlər müəyyən mənada məzmun və ideya cəhətdən hekayələrin davamıdır. Yazıcının “Şokolad paylayan qız” povestində mühəribə, döyüş səhnələri deyil, dinc dövrdə baş vermiş hadisələr təsvir olunmuşdur. Ancaq povestdəki əsas hadisələr mühəribə dövrü ilə sıx əlaqədardır. Mühəribənin vurduğu yaralar hələ də sağalmamışdır. Hər addımda özünü göstərirdi. Həqiqətən cəbhədə, qanlı-qadalı mühəribə illərində baş verən ən kiçik hadisə belə unudulmur, yaddaşlardan silinmir. Həmişə xatirələrdə yaşayır. Başqa cür də ola bilməzdi. Doğrudan da “Heç nə unudulmur, heç nə yaddan çıxmır” sözləri əbəs yerə deyilməmişdir. Təsadüfi deyildir ki, tənqidçilərdən biri Hüseyn Abbaszadənin hekayə və povestləri haqqında yazmışdı: “Siz insan həyatı haqqında maraqlı yazmaq və haqqında danışdığınız adamları görməyi bacarırsınız. Bu, əsl realist yazıçı istedadının, həmçinin realist istedadın birinci əlamətidir” [3, s. 51]. Hüseyn Abbaszadə yaradıcılığının dərinədən təhlil edən tənqidçi Vaqif Yusiflinin aşağıdakı sözləri ilə razılaşmaq mümkün deyildir. “Bu povestlərdə mühəribə və döyüş səhnələri yoxdur. Lakin mühəribənin törətdiyi faciələr əks olunur” [5, s.5]. Bu baxımdan yazıcının “Şokolad paylayan qız” povesti istisna deyildir. “Şokolad paylayan qız” əsərində baş verən hadisələr ucqar dağ rayonundan Bakıya məktəb tikintisi ilə bağlı sənədləri Maarif Nazirliyində təsdiq etdirmək üçün gələn məktəb direktorunun dilindən nəql edilir. Onun özü də mühəribədə fəal iştirak etmiş, ağır yaralanmış, həkimlərin səyi nəticəsində sağ qalmışdır. Sağ qolu kəsilmişdir. Təxminən 30 ildən sonra yaxın qohumgildə bir vaxtlar təhqir etdiyi, hədələdiyi xilaskarına – həkimə rast gələcəyini ağına belə gətirmirdi. Yəqin ki, mühəribə dövrünün “təsadüfləri” dinc yaşayış tərzinin zərurətinə çevrilmişdir. Məktəb direktoru Bakıya gələndə mehmanxanada qalmağı planlaşdırmışdı. Ancaq heç bir yerdə boş nömrə tapa bilmədi. Bakıda xeyli sayda yaxın qohumları yaşayırdı. Onlar da qonaqpərvərliyi ilə seçilirdilər. Ancaq, nədənsə, heç kimi narahat etmək, əziyyət vermək istəmirdi. Nəhayət, əlacsız qalıb Bakıda Respublika poliklinikasında cərrah işləyən Oruc həkimə zəng elədi. Bu da “təsadüfdür”. Bir o qədər qohumun içərisində

Oruc həkimə zəng çaldı. Oruc həkim əmisi oğlunun zəngini xüsusi bir sevincə qarşıladı və bildirdi ki, ailəsi evdə yoxdur. Abşeronun şəfali guşələrindən biri olan Zuğulba bağlarında istirahət edirlər. Məktəb direktoru Bəhruz əmisi oğlunun evində çoxlu qonaqlarla tanış oldu. Orucun atası Namaz kişi təkcə kəndin deyil, bütün rayonun məşhur aşpazlarından biri idi. Həkim olmasına rəğmən Oruc atasının sənətini mükəmməl mənimsəmişdir. Çox zaman həyat yoldaşının bişirdiyi yeməkləri bəyənirdi. İndi balkonda qonaqlara kabab, iç- ciyər bişirirdi. Xörəyin iyi ətrafa yayılmışdı. Oruc əmisi oğlunu qonaqlarla tanış etdi. Qonaqlar həvəslə nərd oynayırdılar. Onlar üç nəfər idilər. Bəhruzun gözləri qeyri-ixtiyarı olaraq qonaqlardan birinin üzərində dayandı. Deyəsən, qonaq da Bəhruza diqqətlə baxırdı. Çox keçmədi ki, sorğu-sual başlandı. Qonaq nəzakətlə Bəhruzdan harada yaralandığını soruşdu. Bəhruzun “müharibədə olub” cavabından sonra xeyli sakitləşdi. Danışığından hiss olunurdu ki, həkimdir. Həm də cəbhədə, müharibədə iştirak etmişdir. Həkim vurğuladı ki, sənəti ilə əlaqədar olaraq kəsik, yara görəndə maraqlanır. Müharibə illərində çoxlarının qolunu, qıçını əməliyyat etmişəm. Orucun yeməyi ortalığa gətirməsi bu hər ikisini narahat edən, həyəcanlandıran söhbətə son qoyuldu. Qonaqlar həvəslə Oruc əmioğlunun hazırladığı xörəyi yedilər. Sonra üstündən pür-rəngi çay içdilər. Bir azdan futbol üzrə dünya çempionatı başlayacaqdı. Qonaqlar televizorun qarşısında öz yerlərini rahatladılar. Söhbət əsnasında məlum oldu ki, Bəhruzu sorğu-suala tutan həkimin adı Səlimdir. Bu qədər təsadüflər ola bilməz deyə Bəhruz düşündü: “Səlim, Səlim! Ad mənə tanış gəlir. Bu, o Səlim deyil ki? Görəsən familyası nədir? Bir suyu ona necə də oxşayır. Harada yaralandığını soruşdu. Əgər bu, o Səlimdirsə mən ona həyatda yaşadığım üçün borcluyam. İnsan gənc yaşlarında başı havalı olur. Onda palatadakı xəstələrin yanında cərraha necə kobudcasına ağzıma gələn dedim. Vəziyyətim ağır olanda qolumun kəsilməsinə etiraz eləmişdim. Səlim acığa düşüb cərrahiyyə əməliyyatını aparmasaydı, indi sümüklərim də torpağın altında çürümüşdü” [1, s.7-8]. Qonaqlar Oruc həkimin dadlı şam yeməyindən sonra oturub birlikdə futbola baxdılar. Oyun gec qurtardı. Bəhruzu maraqla həyacan bürümüşdü. Bəhruz illər əvvəl etdiyi hərəkətin xəcalətini, peşmanlığını çəkirdi. Qonaqlar gedəndən sonra əmisi oğlundan dəqiq məlumatları öyrəndi. Həkimin familyası Rəhimov idi. Səlim Rəhimov. Müharibədə iştirak etmiş, hərbi cərrah vəzifəsində çalışmışdır. Orucun sözlərinə görə Səlim həkim müharibədən sonra Vətənə – Azərbaycana qayıtmış, Bakıda məskunlaşmış, mahir cərrah kimi formalaşmış, məşhur olmuşdur. Həmkarları və digərləri onun haqqında “əlləri qızıldır” deyirdilər. İnsanlar ona əməliyyat etdirmək üçün növbəyə dururdular. Təsadüfə bir bax.... Bəhruz əmisi oğlunun evində gözlənilmədən xilaskarı ilə qarşılaşdı... Xatirələr yenidən çözləndi. Bəhruz unutmaq istədiyi, lakin unuda bilmədiyi hadisələri bir daha xatırlamalı oldu... Həmin hadisə 1945-ci ilin mayında baş vermişdi. Müharibə yenidən qurtarmışdı. Almanlar Berlində təslim olmaq müqaviləsini imzalamışdılar. Ancaq ayrı-ayrı qruplar gizli şəkildə, pərakəndə halda müqavimət göstərirdilər. Döyüşçülər də ehtiyatı əldən vermirdilər. Yavaş- yavaş dinc həyata alışırdılar. Top-tüfəng səslərinin eşidilməməsinə çətinliklə də olsa alışırdılar. Hərbiçilər artıq dinclik dövrünün qayda-qanunları ilə yaşayırdılar. Hərbi hissə Berlinin yaxınlığında kiçik əyalət şəhəri Parximdə yerləşirdi. Yaşlı əsgərlər bir-birinin ardınca tərxis olunur, təntənəli şəkildə, musiqi sədaları altında Vətənə yola salınırdılar. Digər əsgərlər də səbirsizliklə öz növbələrini gözləyirdilər. Beş il ərzində qanlı-qadalı müharibədən sağ-salamat çıxmaq böyük xoşbəxtlik idi. Vətəndə də əsgərləri həsrətlə gözləyirdilər. Almanıyanın gözəl təbiəti vardı. Xüsusilə də yaz vaxtı... Nədənsə Bəhruz son zamanlar tez-tez doğma kəndlərinin füsunkar mənzərələrini yada salırdı. Uşaqlıq illəri, tay-tuşları, qohumları gözünün qabağından çəkilmirdi. Bəhruz əvvəllər doğma yerlərin xiffətini, həsrətini çəkməzdi... İndi başa düşdü ki, “Azərbaycan film” kinostudiyası hansı səbəblərdən lirik mənzərələrin əksəriyyətini onların kəndində çəkmişdi... Bəhruz Parximin görməli yerlərini gəzməkdən yorulmuşdu. O qədər şəkil çəkirmişdi ki, albomunda artıq yer qalmamışdı. Dostları ilə birlikdə çəkdiyi şəkilləri valideynlərinə göndərirdi. Məktublarında tezliklə evə dönəcəyini yazırdı. Bəzən də şəhəri gəzməyə icazə verirdilər. Bəhruz şəhərdə ən çox ikimərtəbəli, köhnə, kərpic evin sahibi

Fridrix Bekkergilə gedirdi. Bekker peşəkar skripkaçı, pianoçu idi. Mühəribədən əvvəl Berlin simfonik orkestrində çalırmiş. Hitleri əvvəldən görən gözü yox idi. Kommunistləri müdafiə etdiyinə və siyasi cəhətdən etibarsızlığına görə orkestirdən uzaqlaşdırılmışdı. Vətəni Parxi-mə qayıtmış, musiqi mağazası açmışdı. Görkəmli alman bəstəkarlarının əsərlərini təbliğ edirdi. Fridrix Bekkerin həyat yoldaşı mühəribədən əvvəl vəfat etmişdi. Böyük ikimərtəbəli evdə qızı İzolda ilə tək qalırdı. Müxtəlif mehmanxana və restoran sahiblərinin sərfəli təkliflərini rədd etmişdi. Varlı insanların uşaqlarına skripka, pianino çalmağı öyrədirdi. Onlardan aldığı pulla birtəhər dolanırdı. Deyilənlərə görə yalnız qızı İzoldanın ad günündə skripka, pianino çalırdı. Fridrix Bekker alman bəstəkarlarının, xüsusilə də Vaqnerin vurğunu idi. İzoldanın adını da Vaqnerin “Tristan və İzolda” əsərindən götürmüşdü. İzolda olduqca qəşəng, məlahətli, incə, zərif bir qız idi. Həmişə atasına kömək eləyir, mağazaya gələn müştəriləri sevinclə, gülürlə qarşılayırdı. Bəhrüz ilk baxışdan və görüşdən sonra İzoldaya dəlicəsinə vurulmuşdu. Vətənə – Azərbaycana qayıdanda İzoldanı özü ilə aparmaq istəyirdi. Ancaq necə? İzolda atasına çox bağlı idi. Onu tək qoyub Azərbaycana gedərdimi? Bəhrüz şəhərə çıxanda müxtəlif bəhanələrlə Fridrix Bekker gilə gedər, mağazanın bir küncündə qoyulmuş pianoda Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini ifa edirdi. Bəhrüz da Üzeyir Hacıbəyovun “Arşın mal alan” operettasını çox sevirdi. Həmişə də onu pianinoda çalırdı. Təsədüfən günlərin birində “Arşın mal alan” operettasından Əsgərin ariyasını deyil “Bayatı-İsfahan” muğamını çaldı. Pianinonun səsinə eşidən cənab Bekker dözə bilmədi, Bəhrüzün yanına gəldi. Onu alman bəstəkarı İohanni Sebastyan Baxın əsərini təhrif etməsinin səbəbini soruşdu. Bəhrüz isə Azərbaycan muğamı “Bayatı-İsfahanı” çaldığını bildirdi. Sonra Bəhrüz “Bayatı-Şiraz” muğamını da pianinoda ifa etdi. Fridrix Bekkerin sözlərinə görə Bəhrüzün ifa etdiyi Azərbaycan muğamları necə də alman bəstəkarları Vaqnerin, Baxın bəzi əsərlərinə bənzəyirdi. Fridrix hər iki muğamı sakitcə, maraqla dinlədi. Bəhrüz sanki musiqi müəlliminin qarşısında imtahan verirdi. Bekker hər iki muğamı çox təriflədi. Müəlliflərinin kim olduqlarını Bəhrüzdən soruşdu. Musiqinin müəlliflərinin olmadığını, xalq musiqisi olduğunu biləndə xeyli təəccübləndi. Deməli, musiqinin dili beynəlmiləldir. Həqiqi musiqi sərhəd, maneə tanımır. Musiqi müxtəlif millətləri birləşdirməyə qadir olan yeganə vasitələrdən biridir. Bekker yuxarı mərtəbəyə qalxaraq köhnə pəfonu işə saldı. Orqanla çalınan musiqi “Bayatı-İsfahana” çox bənzəyirdi. Həqiqən Bekker haqlı imiş. Bekkerin sözlərinə görə Bax, Vaqner Azərbaycanda olmamışdılar. Nə vaxtsa Azərbaycan muğamlarını yaradanlar da Almaniyada olmamışdılar. Müasir dövrdə dinləri, ayr-ayrı insanları bir-birlərinə qarşı qoyan, mühəribə qızısdıranlar başa düşürlərmə ki, bəşəriyyətin nicatı birgə yaşayışdadır. Bütün dinlərin, dillərin, xalqların, mədəniyyətlərin yaratmaq, yaşamaq hüquqları vardır! Əlbəttə, heç kim mühəribə illərində ön və arxa cəbhədə alman faşistlərinin əsir düşmüş əsgərlərə, zabıtlərə, dinc əhaliyə tutduqları divanı unutmaq, yaddan çıxarmaq fikrində deyildir. Alman faşistləri mühəribədən sonra layiqli şəkildə cəzalarına çatdılar. “Haqq nazilər, amma üzülməz” deyib atalar. Ancaq həqiqəti söyləmək lazımdır. Gələcək nəsillər üçün... Həm də mühəribənin acı həqiqətlərini Hüseyn Abbaszadə kimi odun-alovun içindən çıxmış sənətkarlar qələmə alanda bu daha inandırıcı olur. Eyni zamanda “barıt iyi görmüş, qoxulamış” sənətkarların gələcək nəsillər qarşısında mədəni borcudur... Fikrimizcə, bütöv bir xalqa satqın, qəddar, vəhşi damğası vurmaq qətiyyəti düzgün deyildir. Yuxarıda deyilənlər dünyaya böyük dahilər bəxş etmiş alman xalqına da aiddir. Digər tərəfdən “Şokolad paylayan qız” povestinin yazıldığı tarixi də nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Əsər XX əsrin 60-70-ci illərində “soyuq mühəribə”nin bir-birinə qarşı düşməni, barışmaz mövqedən çıxış edən müxtəlif ideologiyaların tüğyan etdiyi bir dövrdə yazılmışdır. Bu xüsusiyyət Hüseyn Abbaszadənin bir sənətkar kimi uzaqgörənliyinə və müdrikliyinə dəlalət edir. Bekker qızı İzoldanı Bəhrüzə tanış etdi. Onlar bir-birinin əlini möhkəmcə sıxdılar. İzolda bildirdi ki, Bəhrüzə mağazaya tez-tez gəlidiyi üçün yaxşı tanıyır. İzolda həqiqətən çox gözəl idi. Uzun, sıx kirpikləri vardı. Gözəl, yaraşqlı olmaqdan əlavə zövqlə geyinirdi. Rəssamlıq institutunun üçüncü kursundan orduya çağırılmış döyüşçü Alyoşa Mitinin dediyinə görə İzolda fransız rəssamı Jan Etiyen Liotarın məşhur

“Şokolad paylayan qız” əsərindəki qıza bənzəyirdi. Hərbi hissədə hamı İzoldanı şokolad paylayan qız çağırırdı. Çoxları onun adını bilmirdi. Fridrix Bekker Bəhrurun musiqiyə olan marağını, həvəsini, bacarığını görəndən sonra qızı İzoldaya divardan asdığı skripkanı gətirməyi xahiş etdi. Baxmayaraq ki, çoxdandır skripkanı əlinə götürmürdü. Bekker alman bəstəkarlarının əsərlərini həvəslə ifa etdi. Sonra isə Bəhrura müxtəlif alman bəstəkarlarının həyatından, yaradıcılığından bəhs edən kitab bağışladı. Bəhrurun alman musiqisini dinləməsi, dərinə düşməsi Bekkeri yaman sevindirmişdi. Qoca musiqiçi sözün həqiqi mənasında rıqqətə gəlmişdi. Bəhrurun xahişinə görə Bekker, əgər dəvət olunsaydı məmnuniyyətlə hərbi hissədə konsert verməyi öhdəsinə götürdü. Növbəti görüş hərbi hissədə baş tutdu. Hərbi hissə komandiri mayor Paninin göstərişi ilə Bekkerin və İzoldanın şərəfinə böyük ziyafət təşkil edilmişdi. “Fridrix bu gün xeyli şən idi. Məclisdəkilərin onu belə hərarət və qayğı ilə əhatə etməsi qocanı kövrəltmişdi. Özünün etiraf etdiyinə görə, onu çoxdan belə hərarətlə və ehtiramla qarşılamamışdılar” [1, s.15]. Fridrix üç gün Sovet əsgər və zabitləri qarşısında çıxış etdi. Bəhrur Bekkerin ailəsi ilə müntəzəm əlaqə saxlayırdı. Konsert olanda gedib onları gətirir, sonra da yola salırdı. Aralarında mehriban münasibətlər yaranmışdı. İzolda almanlara xas, məxsus olmayacaq bir tərzdə utancaq idi. Bəhrur almanca yaxşı danışa bilmirdi. Ancaq deyirlər ki, məhəbbətin dili lal olur. Konsert və yemək zamanı İzoldanın altdan-altdan Bəhrura baxmasından hiss olunurdu ki, o da sevir. Maraqlıdır ki, hər ötən gün və ən kiçik hadisə belə Bəhruru alman ailəsinə daha da yaxınlaşdırırdı. Elə bil ki, heç müharibə olmamışdı. İnsanlar arasında nifaq, düşmənçilik toxumu səpmək ən mənfi hərəkətdir... Artıq Bekker və qızı İzolda hərbi hissənin qayda-qanunlarına, həyat tərzinə uyğunlaşmışdılar. Yuxarıda göstərdiyimiz kimi konsertdən sonra tez-tez onların şərəfinə məclislər təşkil olunurdu. Mayor Panin məclisə rəhbərliyi öz üzərinə götürmüşdü. Məclis həqiqətən şən, maraqlı keçirdi. Əsgər və zabitlər gözlərini İzoldadan çəkmirdilər. İzolda Bəhrurun yanında əyləşmişdi. Hamı ona qulluq etməyə çalışırdı. Mayor Panin ilk bədələri, qədəhləri İzolda və Bekkerin şərəfinə qaldırmağı təklif etdi. Xüsusi olaraq əsgər və zabitlərə xoş dəqiqələr bəxş etdiyinə görə minnətdarlığını bildirdi. Eyni zamanda onları Bekkerin ailəsi ilə tanış etdiyi üçün serjant Bəhrur Qədimliyə təşəkkür etməyi də unutmadı. Qoca pianoçu borclu qalmaq fikrində deyildi. Hissə komandiri Panindən icazə alaraq qızının və özünün adından dərinə minnətdarlıq duyğularını ifadə etdi. Müharibə musiqiçilərin də həyatına mənfi mənada öz təsirini göstərmişdi. Müəyyən mənada skripkada çalmağı, pianinoda ifa etməyi yadırgamışdılar. Bekkerin çaldığı musiqi nömrələrini əsgərlər coşqu ilə qarşılamışdılar. Yüngül, bayağı musiqilərə yer verilməmişdi. Həqiqi, vıcıqlı, öz ölkəsinin gələcəyini düşünən insan, bəstəkar kimi Bekker alman gənclərinin zövqünün korlanmasını da qəbul edə bilmirdi. Tamaşaçı alqışları altında Bekkerin yorğunluğu, sütlüyü yadımdan çıxmışdır. Beş il ərzində həzin musiqi səsi eşitməmiş əsgərlərin qəlbini fəth etməkdən böyük savab ola bilməzdi. Həm də musiqi yaxın tarixdə düşmən olan iki xalqı, dövləti bərkidirmək üçün ən yaxşı vasitələrdən, üsullardan biri idi... Xoş münasibət, qarşılama Bekkerə və İzoldaya yaxşı mənada təsir göstərmişdi. Ancaq onlar nədənsə az yeyirdilər. Hamı bilirdi ki, Almaniyanın məğlubiyyətindən sonra kəndlərdə, xüsusən də şəhərlərdə kəskin ərzaq qıtlığı hiss olunurdu. Məclisin sonunda mayor Panin yenidən qədəhləri doldurmağı təklif etdi. Bu dəfə məxsusi olaraq İzoldanın şərəfinə içildi. Hissə komandiri yaxşı vuruşduğu kimi gözəl sağlq deməyi də bacarırdı. – Freyleyn İzolda! Sizə baxanda dünyaya nə üçün iyirmi il tez gəldiyimə və belə qocaldığıma təəssüf eləyirəm. Gənclik – həyatda insana bəxş edilən ən böyük nemətdir. Gənclik və gözəllik üzvü surətdə birləşəndə isə misli olmur. İzolda, siz həm gözəl, həm də mələhətlisiniz” [1, s. 17]. Mayor Panin Bəhrurun demək istədiklərinin hamısını söyləmişdi. Nahar axşama qədər uzandı. Bekker əlavə olaraq bir neçə mahnı ifa etdi. Bekkerin getməyə hazırlaşanda mayorun əmri ilə sırayı əsgər iki kisə ərzaq gətirdi. Onlar əvvəlcə ərzağı götürmək istəmirdilər. Bir daha məğrur insan olduqlarını sübut etdilər. Lakin mayorun təkidindən sonra razılaşırdılar. Mayor Bekkerin müşayiət etməyi Bəhrura tapşırırdı. Bu da onun ürəyindən xəbər verirdi. Yol boyu Bekker mahnı oxuyur, deyir, gülür, uşaqları kimi sevinirdi.

Azacıq da olsa içki öz təsirini göstərmişdi. Ancaq məsələ içkidə deyildi. Çoxdandır ki, Bekker belə təntənəli şəkildə qarşılanmamış, gurultulu alqışlar altında yola salınmamışdı. Evə çatanda Bəhruzu içəri dəvət etdilər. Otaqlar həqiqətən səliqəli görünürdü və qədimi üslubda bəzədilmişdi. Bekker Bəhruzu yola salmağı İzoldaya həvalə etdi. Onsuz da İzolda Bəhruzla tək qalmaq üçün fürsət, bəhanə axtarırdı. “Təsadüf” nəticəsində İzolda pilləkəndə bürədi və özünü Bəhruzun qolları arasında gördü. İzolda məhəbbət dolu baxışlarla Bəhruzu yola saldı və atasının yanına qayıtdı. Bəhruz artıq İzolda barəsində fikrini qətiləşdirmişdi. Dünənki barışmaz düşmənlər indi adına sevgi, məhəbbət deyilən müqəddəs məhfumun zirvəsində dayanmışdılar. Qərib azərbaycanlı oğlan yerli alman qızına dəlicəsinə vurulmuşdu. İlk dəfə həqiqi sevginin nə demək olduğunu duyurdu, hiss edirdi... Ordudan tərxis olunanların yeni bir qrupu təntənəli şəkildə Vətənə yola salınırdı. Yola düşənlər çoxlu şəkil çəkdirir, bir-birilərinə ünvanlarını verirdilər. Onların şərəfinə təntənəli tədbirlər planı hazırlanmış, konsert proqramları təşkil olunmuşdu. Mayor Panin yenə də Fridrix Bekkeri və İzoldanı konsertə dəvət etməyi Bəhruzla tapşırdı. Bəhruz rabitə məntəqəsindəki işlərini köməkçisinə tapşırıb Bekkerlə tələsdı. Şəhərin küçələrində abadlıq işləri aparılırdı. Bu səbəbdən yolda bir az ləngiməli oldu. Nədən-sə, yaman narahat idi. Ağlına cürbəcür fikirlər gəlirdi. Musiqi mağazasının qapısının bağlı olduğunu görəndə narahatlığının əbəş yerə olmadığına əmin oldu. Qapını bir neçə dəfə döydü. Heç kim cavab vermədi. Qonaq otağının qapısının açıq olduğunu görüb şübhələndi. İçəri daxil olanda dəhşətli mənzərənin şahidi oldu. İzoldanın qolları arxadan bağlanmış, ağzı yaylıqla tıxanmışdı. Bəhruz İzoldanın qollarını açdı və o, dərindən nəfəs aldı. Otaqda nə işə baş vermişdi. Qızın üst-başı cırılmışdı. Bəhruz İzoldaya paltarını dəyişməyə imkan yaratdı. İzoldanın gözünün altı göyərmişdi, al yanağında vurulan şillənin izi qalmışdı. İzolda möhkəm qorxmışdu. Məlumat verdi ki, haradansa bir kişi gəlib evimizə basqın etmişdi. Sən gələndə, qapını döyəndə qaçıb getdi. Yəqin oğrudur, qapını arxadan bağlayıb ki, atam çıxıb ona mane olmasın. İzolda yataq otağının qapısını bir neçə dəfə möhkəm döydü. Cavab verən olmadı. Birtəhər qapını açdılar. Fridrix çarpayıda üzü qoyulu uzanmışdı. Qocanı boğmuşdular. Sinəsində “komunistlərin axrı belə olacaq” sözləri yazılmış vərəq vardı. İzolda dəhşətli səslə qışqırıb özünü atasının üstünə atdı. Bəhruz onu güclə sakitləşdirdi. Gələn oğru deyildi. Yerli faşistlərdən idi. Onlar adətən gizlənib arxadan hücum edirdilər. İzolda artıq özünə gəlmişdi. Vurğuladı ki, atasını öldürən adam hardasa gizlənməmişdir. Bütün qapılar bağlıdır, heç yana qaça bilməz. Bəhruz avtomatı əlinə alıb qatili axtarmağa başladı. İzolda əlləri qoynunda gəzinirdi. Keçirdiyi qorxudanmı və yaxud da itkinin ağırlığındanmı gözləri çuxura düşmüşdü. Bütün qapılar bağlı idi. Qatil hündür hasardan tullana bilməzdi. Deməli, haradasa gizlənir. İzolda çəkinə-çəkinə bildirdi ki, yəqin qatil damda gizlənir. Bəhruzun özünü təhlükəyə atmasını istəmirdi. Bəhruz avtomatı əlində hazır tutaraq damda hər yeri axtardı. Gözünə heç nə görünmədi. Geri qayıtmaq istəyəndə küncdə bozarmış bir şey diqqətini cəlb etdi. Yaxınlaşanda qəzəbli bir səslə Bəhruzun üstünə çığırdı: “Əgər sağ qalmaq istəyirsinizsə, geri qayıdın” [1, s.26]. Bəhruz düşmənin hədələrindən çəkinməyərək irəli getdi. Qatil də Bəhruzla tərəf hərəkət edirdi. Üz-gözündən kin və qəzəb yağırdı. Hiss olunurdu ki, Bəhruzu diri tutmaq istəyir. Küçələrdə gəzişən patrulların səsi eşidib gəlmələrindən qorxurdu. Aralarındakı məsafə getdikcə azalırdı. İkisi də birdən tətiyi sıxdılar. Bəhruz qolundan ağır yaralandı. Alman da ağır yaralanmasına rəğmən birtəhər damın kənarına süründü və özünü aşağı atdı. Qatil tərpənməz halda yerdə qalmışdı. İzolda Bəhruzun yaralandığını indi gördü. Özünü onun üstünə atdı. Qoluna girib çətinliklə də olsa damdan birinci mərtəbəyə düşürdü. Səliqə ilə yarasını sarıdı, birtəhər qanaxmanı dayandırdı. Bir azdan hərbi komendantlığın əsgərləri bir leytenantın müşayiəti ilə gəldilər. İzolda özünü ələ ala bilmirdi. Göz yaşlarına güc vermişdi. Atasının ölümü və Bəhruzun ağır yaralanmağı İzoldanı çaşdırmışdı. Onun gözlərində ümüdsüzlük oxunurdu. İzolda Bəhruzla məyus halda və kədərlə vidalaşdı... Mayor Panin və digərləri Bəhruzun ağır yaralandığını eşidib səhiyyə batalyonuna gəlmişdilər. Xəstələrin əksəriyyəti yüngül yaralıları idi. Ağır yaralıları Sovet İttifaqına göndərirdilər. Bəhruzun yarası getdikcə ağırlaşdı. Baxmayaraq ki, gülləni sümükdən çıxar-

mişdılar. Bəhruzu digər ağır yaralılarla birlikdə Polşa sərhəddində yerləşən ordu hospitalına köçürmüşdülər. Baş cərrah Bəhruzun analizlərinə baxandan sonra “kəsilsin” deyə bildirdi. Bəhruz baş cərrahın sözlərinə bir o qədər də fikir vermədi. Sonrakı günlərdə bacardıqca qolunun kəsilməsinə müqavimət göstərirdi. Lakin baş cərrah fikrində qəti idi. Güllənin zəhərli olması da vəziyyəti ağırlaşdırırdı. Şikəst, qolsuz yaşamaq Bəhruz üçün ölümdən betərdi. “Şokolad paylayan qız” da yadından çıxmırdı ki, çıxmırdı. Hər gecə yuxusuna girir, bağrına bası, əzizləyirdi. Bəhruz sağalan kimi Parximə qayıdıb İzoldanı tapmağı, onu tək qoymamağı düşünürdü. Qəti qərara gəlmişdi ki, İzoldanı müharibədən sonra Azərbaycana aparsın. Yazıq qız atasına yaman bağlanmışdı. Çoxlarına elə gəlirdi ki, müharibə qurtarmışdır. Bütün faciə və dəhşətlərə son qoyulmuşdur. Nə qədər ki, yer üzündə faşist xislətli insanlar vardır, hökmən saysız-hesabsız cinayətlər olacaqdır, törədiləcəkdir. Onlara qarşı amansız, barışmaz mübarizəni bir an da olsa dayandırmaq, təxirə salmaq olmaz!

Bəhruz fikirləşirdi ki, kaş ona iynə vuran, dərman gətirən şəfqət bacısı İzolda olaydı! Onda Bəhruz necə sevinərdi, tez də sağalardı! Ancaq həyat təkcə arzulardan, xəyallardan ibarət deyildir. Həyatın daha sərt, real üzü vardır... Bəhruzun yarəsindəki ağrılar getdikcə şiddətlənir, qızdırma içərisində yanırdı. Deyəsən qolunun kəsilməsindən savayı özgə əlac, çarə yoxdur... Baş cərrah vaxtında və düzgün qərar qəbul etmişdi. Bəhruz narkozun təsirindən ayılanda dünya başına fırlanırdı. Hiss etdi ki, qolu dirsəkdən aşağı kəsilmişdir. Palata yoldaşı Yuri Katkov onun yanına gəlib vəziyyətini soruşdu. Ancaq cavab almadı. Katkov Bəhruzə ürək-dirək vermək istəyəndə də vəziyyət dəyişmədi. Starşına Katkov baş verənləri ətraflı şəkildə danışdı. Dünən axşam Bəhruz qızdırmanın təsirindən huşunu itirib sayıqlamağa başlayıbmiş. Tez- tez də “Şokolad paylayan qız” sözünü təkrar edirmiş. Palataya daxil olan baş cərrah Səlim Rəhimov özünü danlamağa başlamış, nahaqdan Bəhruzun sözünə baxdığını etiraf etmişdi. Sonra da vurğulamışdı ki, Bəhruzun sağalmağına ümid azdır. Digər həkimlər də onun sözünü təsdiqləmişdilər. Əməliyyat həqiqətən çətin keçmişdir. Bəhruzun həyatı bir tükədən asılı imiş. Starşına Katkov əməliyyatdan sonra Bəhruzə ürək-dirək verirdi. Ancaq Bəhruzun fikri-zikri “Şokolad paylayan qız”ın –İzoldanın yanında idi. Bir günün içərisində bütün planları alt-üst olmuşdu. Daha hərbi hissələrinə qayıda bilməyəcək, İzoldanı görməyəcəkdi. Bəhruz İzoldanı gözüne şikəst vəziyyətdə görünmək istəmirdi. Əməliyyatdan sonra Bəhruzun vəziyyəti xeyli yaxşılaşdı, qızdırması aşağı düşdü. Bundan xəbər tutan baş cərrah Səlim Rəhimov Bəhruzu yoxlamağa gəldi. Gülə-gülə onun vəziyyətini soruşdu. Ancaq Bəhruz onun həyatını xilas edən həkimə cavab vermədi, qaş-qabağını salladı, üzünü yana çevirdi... Ağır yaralıları Almaniyadan Sovet İttifaqına yola salırdılar. Bəhruz da onların arasında idi. Dəniz sahilindəki xəstəxanaların birində – Soçidə müalicə davam etdirilirdi. Soçini hər tərəfdən əhatə edən dağlara baxanda kəndləri yadlarına düşürdü. Yar canı kəndlərində və Parximdə, İzoldanın yanında qalmışdı. Heç vaxtlə İzoldanı unuda bilmirdi. Şəhərdə zəngin kitabxana vardı. Bəhruzun dəfələrlə etdiyi xahişlərdən sonra kitabxanaçı qadın “Drezden şəkil qalereyası” adlı kitabı ona verdi. Bəhruzun marağını görüb kitabı evə aparmağa icazə verdi. Bəhruz bəlkə də ömründə ilk dəfə cinayət işlətdi. Danılmaz həqiqətdir ki, sevgi, məhəbbət insanı cinayətə də sövq edər, cəzaya da. Palata yoldaşlarından gizlin “Şokolad paylayan qız”ın şəklini kəsib götürdü. Bir həftədən sonra kitabı qaytardı. Şəklin kəsilib götürülməsindən kitabxanaçının xəbəri olmadı... Tez-tez “Şokolad paylayan qız”ın şəklinə baxıb mənən rahatlıq tapırdı. Yaraları sağalandan sonra Bəhruzu Azərbaycana göndərdilər. Orta məktəbdə müəllim işləməyə başladı. İnstitutu qutardı, məktəb direktoru oldu. Almaniyada rus dilində nəşr olunan qəzet və jurnallara abunə yazıldı. Hər nömrəsində İzoldanın şəklini görmək ümidini itirməmişdi. Almaniyaya turist kimi getmək, İzoldanı axtarıb tapmaq istəyirdi. Sonralar fikrindən daşındı. Yəqin ailə qurub, uşaqları da var... Gecə yarından keçmişdi. Əmisi oğlu çoxdan şirin yuxuda idi. Bəhruz isə yatmamışdı. İzoldanı və onu xilas edən həkimi – Səlim Rəhimovu düşünürdü. Görəsən, mənə tanıdımı? Bəs nə üçün üzümə vurmadı? Ancaq baxışları deyirdi ki, tanımışdır. Bəhruz illər əvvəl etdiklərinin xəcalətini çəkdi... Səhər yuxudan duranda xeyli gümrəhlaşmışdı.

Baxmayaraq ki, şəhərdə əməlli-başlı isti vardı. Ancaq Bəhrüz şəhərə gəldiyinə görə qətiyyəən peşman olmamışdı. Çünki son illər unutmağa çalışdığı cəbhə xatirələrini yenidən hafizəsində canlandırmışdı, yaşatmışdı...

Nəticə. Məqalə, insan həyatının müxtəlif mərhələlərində qarşılaşdığı ağır sınaqlarla necə başa çıxdığını və sevginin, insanın daxili dünyasında yaratdığı dəyişiklikləri araşdırır. Bəhrüzün hərbi xidmət və müalicə dövrü ərzində yaşadığı psixoloji və fiziki sarsıntılar, onun keçmiş ilə bağlı mübarizəsini və İzoldaya olan bağlılığını ortaya qoyur. Məqalə, insanın mənəvi və fiziki sağlamlasının yalnız təbii şəraitdə deyil, həm də psixoloji amillərin təsirində olduğunu vurğulayır. Sevgi və xatirələr, Bəhrüzün həyatında özünü mütləq şəkildə göstərən mühüm güclərdən biridir. Həmçinin cəbhə xatirələrinin unudulmaz təsiri və onların həyatında necə iz buraxdığı da diqqətə çatdırılır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalə, sevginin və psixoloji təsirlərin insanların sağalma prosesindəki rolu barədə yeni bir perspektiv təqdim edir. Bəhrüzün xatirələri və İzoldaya olan duyğuları, onun psixoloji vəziyyətinə və müalicə prosesinə necə təsir edəcəyini aydın şəkildə göstərir. Eyni zamanda, psixologiyanın və fiziologiyanın bir-birini tamamlayan tərəfləri arasındakı əlaqə, məqalədə elmi bir baxışla işıqlandırılır. Xüsusilə, həssas və çətin şəraitdə olan insanın sevdiyi şəxsə olan bağlılığının, onun reabilitasiyası və psixoloji sağalma prosesindəki əhəmiyyəti, elmi yenilik kimi qiymətləndirilə bilər.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti. Məqalə, psixoloji travmaların və ağır xəstəliklərin müalicəsi ilə bağlı praktik əhəmiyyət daşıyır. Sevgi, xatirələr və psixoloji dəstək, bərpa prosesində fiziki müalicədən daha çox rol oynaya bilər. Bəhrüzün yaşadığı təcrübələr, səhiyyə işçilərinə və psixoloqlara insanların daxili dünyasını anlamaqda və müalicə prosesində onların ehtiyaclarını nəzərə almaqda kömək edə bilər. Bu, təkcə fərdi səviyyədə deyil, həm də cəmiyyətdə insanların psixoloji vəziyyətini düzgün qiymətləndirərək, onların sağlamlıqlarını artırmağa yönəldilmiş müalicə yanaşmalarının inkişafına töhfə verə bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbaszadə, H. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / H.Abbaszadə. – Bakı: Azərneşr, – c.2. – 1977, – 410 s.
2. Eminov, A. Mühəribə və ədəbiyyat. “Olmuşlar və olacaqlar” silsiləsindən // “525-ci” qəzet, – 2020, 14 avqust, – s. 5.
3. Nəbiyev, B. Azərbaycan ədəbiyyatı və Böyük Vətən müharibəsi illərində / B.Nəbiyev. – Bakı: Elm, – 1977, – 329 s.
4. Rəhimov, S. Generalla yeni görüş // – Bakı: Azərbaycan, – 1980, – №7, –s.51.
5. Yusifli, V. Unuda bilmərik Hüseyn Abbaszadəni... // Ədəbiyyat, –2022, sentyabr, – s. 3.
6. Zeynalöglü, C. Vətən müharibəsi və vətəni yaşayanlar /C.Zeynalöglü. –Bakı: Günəş, – 2021, –460 s.

J.R.Mammadova

The History of a Story...

Summary

The theme of war is the basis of Huseyn Abbaszade's creativity. This is not accidental. The writer was a participant in the Great Patriotic War. At the beginning of the war, he voluntarily went to the front. He saw the horrors of war with his own eyes. It is admirable that H. Abbaszadeh did not limit himself to concrete description in his works. In the writer's works, the post-war period, its complications and consequences, the description of the rear front and the years of peaceful construction also occupy an important place. Because, the effect of the war has shown itself in people's lives and everyday life for a long time. The events in “The Girl Who Sells Chocolate” coincide with the end of the war. The warriors slowly got used to peaceful life. The sounds of guns and cannons were no longer heard. This work is rich in warning motifs. People should always fight for peace. The article is designed to examine the above problems.

Keywords: Huseyn Abbaszadeh, war, peace, warning, danger

Дж.Р.Мамедова

История одной повести...

Резюме

Тема войны является основой творчества народного писателя Азербайджана Гусейна Аббасзаде. И это не случайно. Писатель был активным участником Великой Отечественной войны. С самого начала войны он добровольно ушёл на фронт. Своими глазами увидел все ужасы и тяготы фронтовой жизни. Следует отметить, что писатель не ограничился только изображением войны. В его произведениях показаны послевоенная жизнь бывших победителей-фронтовиков. Им трудно привыкать к мирной жизни. В повести «Девочка, которая дарит шоколад» событие в основном проходит в Берлине. Война только что закончилась. Человечество победило «коричневую чуму» XX века – фашизм. И Гусейн Аббасзаде показывает, что фашизм временно потерпел поражение. За мирную жизнь надо бороться. Следует отметить, что в каждом произведении писателя изображены бывшие фронтовики. И в этом смысл главного образа повести. Бахруда можно считать творческой удачей Гусейна Аббасзаде. В статье анализируются вышеназванные проблемы.

Ключевые слова: Гусейн Аббасзаде, война, мир, предупреждение, опасность

Rəyçi: filol.ü.f.d., dos. F.M.Məmmədov

Redaksiyaya daxil olub: 08.10.2025